

Ühel õhtupoolikul oli grupp arhivaare palutud vastuvõtule Henning von Wistinghauseni juurde. Tuntud baltisaksa ajaloolane Henning von Wistinghausen, esimene Saksa suursaadik taasiseseisvunud Eestis, on nüüd pensionil, kuid jätkuvalt saadane uurija nii Tallinna kui ka Tartu arhiivides. Enesestmõistetavalt on ta Balti Ajaloo Komisjoni ja Baltisaksa Kultuuriseltsi Eestis liige. On sümbolse tähendusega, et isegi tema Berliini korteri aknast võib näha Eestit ja lehvimas sini-must-valget – üle *Landwehrkanal*¹ paistab kiviviske kaugusel Eesti Berliini suursaatkond.

Eesti saatkond on kindlasti üks Berliini saramaid arhitektuurilisi ja ajaloolisi vaatamisväärsusi, seda vähemalt eestlaste jaoks. Pärast põhjalikku restaureerimist on hoone saanud nii väljastkui ka seestpoolt Eesti esindamiseks väärilise vormi. Eesti saatkonnaga oli võimalik tutvuda ajaloolasest saatkonna I sekretäri Arti Hilpuse juhatusel. Meie saatkonna renoveerimist alustati 2000. aasta augustis ja järgmise aasta suvel avati taas üks ajaloolises hoones, kus kõik vana sai võimalikult restaureeritud. Kaasaegsed möödapääsmatult vajalikud elemendid, nagu lift, tagavara-trepp, valgustus, mööbel jne., on kontrastiks vanale, kuid moodustab just sellisena nautimisväärsse terviku.²

Berliini üks kõige emotsionaalsemaid vaatamisväärsusi on kindlasti Berliini müür, mis püsis 28 aastat. Berliini müüri tekitatud dramaatiline kontrast on tänu oma kontsentreeritusele väga selgesti tajutav, sest keset Euroopat see mitte ainult ei jaganud ühte riiki, linna ja rahvast kaheks täiesti erinevaks maailmaks, vaid poolitas lausa tänavad, majad, surnuaiad ja perekonnad. Tänapäevaks on 155 kilomeetri pikkusest müürist alles ainult mõni üksik jupp.

Berliinist lahkudes põigati veel läbi Spandau kindlusest, samuti jäi paar tundi hansa-, ülikooli- ja sadamalinna Rostocki vaatamisväärsustega tutvumiseks, kust laev tõi tublisti suurenenud kogemustepagasiga eesti arhivaarid tagasi Tallinnasse.

Peep Pillak

RAIMO POHJOLA – 60

Raimo Pohjola koos kolleegidega Tallinna sadamas 22.09.1989. Foto: P. Pillak.

Soomel arhiivinõunik Raimo Pohjola sündis septembrikuu 21. päeval 1942 Huitistes, kui Jätkusõda oli positsioonisõja faasis. Kuna Raimol ilmnenud nahahaigusele ei olnud sõja tõttu võimalik Soomest vajalikku meditsiini-abi leida, siis kinnitati talle kaela ümber väikelapse numbrimärk ja ta viidi koos teiste sõjalastega lennukiga Rootsi. Naabermaal leiti abi nii haiguse vastu kui ka kasuvanemad, kes elasid kaugel põhjas Jämtlandis. Väikemees õppis uues kodus kiiresti ära rootsi keele ja unustas emakeele täiesti. Päevakangelane on hiljem arvanud, et jäänuks ta adopteeritud lapsena heade kasuvanemate koju – mida nad tõsiselt soovisid –, siis oleks tema elu kulgenud täiesti teises suunas. Tagasitulek Soome ja just Turusse tegi võimalikuks kooliskäimise ja seejärel ülikooli astumise, millest Rootsi tundra-maakonnas ei oleks võinud unistadagi.

Raimo Pohjola lõpetas Turu lütseumi ja astus ülikooli 1961. aasta kevadel. Kultuurihäll oli oma mõju avaldanud ja Raimo valis Turu soome ülikooli ajalooteaduskonna, kus õppis järgnevat kuus aastat ja kaitses 1967. aastal filosoofia kandidaadikraadi suurepärase tulemustega nii üld- kui ka Soome ajaloo. Juba õpingute ajal, ja seejärel pärast lõpetamist sai Pohjola ajalooteaduskonnas assistendi koha. Nii oli ta lektori ametis 1968. aasta kevadsemestril ja hiljemgi – sügisel 1970 ja kevadel 1971. Arvatavasti sellest ajast on pärit Raimo Pohjola selge ja pedagoogiliselt oivaline esinemis- ja loengupidamisstiil, millest arhiivisüsteemis on hiljem palju kasu olnud.

² Vt. Eesti Berliini suursaatkonna kohta lähemalt: Eero Medijainen. Saadiku saatus. Tallinn, 1997; Eesti Vabariigi Suursaatkond Berliinis / Die Botschaft der Republik Estland in Berlin. Tallinn, 2001.

Pohjola akadeemiline õpetaja Turu ülikoolis oli üldajaloo professor Vilho Niitemaa, andekas Balti ajaloo tundja, kelle väitekirj "Die undeutsche Frage in der Politik der livländischen Städte im Mittelalter" (1949) ja eriti paljuloetud ülevaade "Baltian historia" (1959) tähendasid huvi tõusu selle uurimisvaldkonna vastu Soome teadusmaailmas ajal, mil Läänemere idaranniku riigid olid kaotanud iseseisvuse ja nende arhiivid suletud. Raimo Pohjola huvi Soome lahest lõuna pool asuvate rahvaste aja- ja mõtteloo vastu oli uurimuslikult raske teostada. Sellest hoolimata valis ta litsentsiaaditöö teemaks baltisakslaste rahvusliku liikumise 19. sajandi keskpaigas ja siirdus uurimistööks välismaale. Nii alanud Raimo *Wanderjahre*-ajastu kestis täpselt kaks aastat. Esialgu sõitis ta rootsi-soomlaste kultuurifondi stipendiaadina 1968–1969 Rootsi, kus allakirjutanu kohtas noort tarmukat turulast Riigiarhiivis esimest korda, ja seejärel Lääne-Saksamaa valitsuse toetusrahaga 1969–1970 Göttingeni, Marburgi ja teistesse Saksa idüllilistesse üliõpilasiinadadesse. Hea keeleoskusega Raimo Pohjola liikus baltisaksa emigrantide hulgas nagu kala vees, kuulas Riiaist emigreerunud kuulsa professori Reinhold Wittrami inspireerivaid loenguid ja istus *Staatliches Archivlager*'i ruumes Göttingenis Merkelstrasse 3, kus säilitati sel ajal suurt osa Tallinna Linnaarhiivist. Litsentsiaaditöö valmimine ja süvendamine väitekirjaks oli Raimo Pohjola eesmärgiks 1970. aastatel ja oleks kahtlemata viinud viljaka lõpptulemuseni, kui üks sakslasest ajaloo-uurija poleks valinud Raimo valitud teemale nii allikate kui ka küsimuseasetuse poolest liiga lähedast teemat. Suhteliselt napid läände jõudnud allikmaterjalid ei oleks aga samast ainst kahte tööd võimaldanud.

Euroopa õppereis oli noore mehe keeleoskust, ettevõtlikkust ja esinemiskindlust siiski tublisti viimistlenud, millest oli palju kasu tema tulevasele tööandjal, arhiivisüsteemil. Arhiivisüsteem saigi Raimo nõusse ja ta asus Helsingis asuvasse Riigiarhiivi koosseisuväliseks uurijaks ja seejärel arhiivaariks. 1973. aasta suvel ja aasta teisel poolel oli tema ülesandeks ka Turu maakonnaarhiivi juhataja ülesannete ajutine täitmine. Sooritanud 1974. aastal kiiresti kõrgema arhiivieksami, oli Pohjola valmis vastu võtma suure väljakutse ja hakkama äsjaasutatud Joensuu maakonnaarhiivi juhatajaks: haridusminister kinnitas ta kohale alates 1975. aasta 1. jaanuarist.

Arhiivisüsteemis karjääritegemise võimaluste jäikust ja aeglust silmas pidades on lausa hämmastav, kuidas nii vastutusrikkale kohale peeti kõlblikuks vaid mõne aasta sel alal tegutsenud noort meest. Ilmselt paistis selleaegsele arhiivijuhile, arhiivinõunik Alpo Salmelale siiski silma Raimo

ranitsasse peidetud marssalikepp. Põhja-Karjalas oli tõusuteel uhiuus, äsja tegevust alustanud humanitaarkõrgkool ja selle juhataja professor Heikki Kirkinen tahtis, et linnas oleks ajaloo õppijatel olemas ka korralik laboratoorium – arhiiv. Olin Rootsi Riigiarhiivi noore ametnikuna Joensuu maakonnaarhiivi avamistseremoonial ja mäletan Raimo Pohjola osa sellel märkimisväärsel arhiivisündmusel. Maakonnaarhiiv asus kogu selle kümneaastase perioodi jooksul, mil Raimo seda juhatas, läänivalitsuse hoone esimese ja keldrikorruse ajutistes ruumides, kuid hilisema jõudsa arengu märgid olid juba siis õhus.

Joensuus õppis Raimo Pohjola arhiiviasjandust tundma läbi ja lõhki. Alustada tuli nullist: sidemed uurijatega, kontaktid ülikooliga, suhted asutustega ja arhiivialane koolitusprogramm. Põhja-Karjala Ajaloo Seltsi juhataja liikme, Joensuu linna ajalootoimkonna liikme, Joensuu Seltsi juhataja esimehe ja ülikoolis loengupidaja ametid kuulusid iseenesestmõistetavalt asja juurde. Ka õigeusklike koguduste arhiivieeskiri sündis sel ajal. Kõik see oli kõva töö tulemus ja Raimo lahkusdes Joensuust 1985. aastal jäi tema järeltulijale õitsev asutus, mis ootas kolimist uude, juba vajaduste kohaselt ehitatavasse oma hoonesse.

Tagasitulek Helsingisse Riigiarhiivi arhiiviaministratiivosakonda keskbüroo büroojuhi ametikohale 1985. aasta 1. jaanuaril ei tähendanud Raimo Pohjolale palgatõusu. Nüüd, kui arhiivisüsteemis jageldakse iga euro ja sendi pärast suure innuga, ei tuleks selline asi kõne allagi, kuigi mujal maailmas on kohavahetus koos kõigest sellest tuleneva koolituse ja muude probleemidega võimalik ja isegi tavaline. Ümberpaigutamise tagajärjel sai administraatorist ja avaliku teenistuse juhatajast Pohjolast asjatundja, kelle laual valmivad dokumentide väärtuse hindamise otsused, arhiveerimisplaanid, samuti koolituskavad ja asutuste tööga seotud loengud. Sellele lisaks kuulus büroo juhatajana töötatud seitsme aasta jooksul Pohjola ametiülesannete hulka ka rahvusvahelise tegevuse korraldamine: juba 1986. aastal organiseeris ta Helsingis arhiivide ümarlaua (CITRA), ta on võtnud korduvalt osa Saksa arhiivaaride päevadest, ja arhiivialase teadusliku koolituse seisukohast tuleb oluliseks pidada reisi Hollandisse tutvuma ülikoolide arhiivialase õppesüsteemiga. Kui Tampere ülikooli informaatikateaduskonnas oli lõpuks käivitunud ka arhiivialane suund, sai Hollandist Soome peamine eeskuju. Nii rahvusvahelises plaanis kui ka koolitusosal paistis Raimo Pohjola usaldusväärne ja inspireeriv isiksus üha enam silma. Ta kandis kihilipsu ja erines nii värskendavalt arhiivisüsteemi tavapärasest pintsaklipslaste klubist.

1994. aasta uus arhiiviseadus tõi kaasa põrdelised muudatused: Riigiarhiivi nimi muutus Rahvusarhiiviks ja Raimo Pohjola ametinimetuse vahetus koolitusjuhiks. Igapäevaelus oli Pohjola dokumendihalduse osakonna juhatajana arhiivinõuniku lähim kaastöötaja ja 1980. aastate lõpul ühtlasi viimase asetäitja. 1996. aasta kevad ja suvi olid Rahvusarhiivi juhatuses toimunud muudatustest tingituna väga raske ning murranguline aeg Pohjolale ja mõnelegi teisele arhiivi tippametnikule. Nii peadirektor Veikko Litzen kui ka arhiivinõunik Juhani Saarenheimo jäid peaaegu üheaegselt pensionile, ja kui arhiivinõunik Pirkko Rastas ka veel haigestus, jäi kogu arhiivisüsteemi juhatamine Raimo Pohjola õlgadele, millele lisaks tuli tal muidugi ka enda osakonda juhatada. Olukorra normaliseeris alles tema nimetamine sõna otseses mõttes väljateenitud arhiivinõuniku kohale 1997. aasta 1. märtsil.

Kui Eesti, Läti ja Leedu said 1991. aastal taas iseseisvaks ja avanes võimalus tegutseda Balti suunas, ärkas Raimo Pohjolas vana armastus Lääne-meremaade vastu, aga juba uuel, varasemast konkreetsamal pinnal. Ta tutvus nüüd põhjalikult Eesti arhiivisüsteemiga nii kaasajal kui ka minevikus. Mitmed Raimo altruistlikud ettevõtmised jäävad igavesti püsima Eesti arhiivinduse ajalukku. Tänu temale rahastas Soome haridusministeerium – kuigi Soomes oli majanduslik madalseis – Eesti Ajalooarhiivis küttesüsteemi lekkest põhjustatud veekahjustuste tagajärgede likvideerimist. Ilma Raimo Pohjola initsiatiivita ei oleks toimunud ka Soome poolt Pärnus korraldatud dokumentide väärtuse hindamise alast Põhja- ja Baltimaade ühisseminari, esimest ja loodetavasti mitte viimast näidet laiast baltoskandinaavia koostööst.

Nendele praktilistele projektidele lisaks on Pohjola Eesti arhiivinduse ajaloost leidnud endale huvitava uurimisteema: 1920. aastatel mõjutas Eesti arhiivisüsteemi loomist Tartu Ülikooli ajaloo professoriks kutsutud meie kaasmaalane A. R. Cederberg. Eesti arhiivinduse areng on niivõrd mitmepalgeline, et ainult nii sitke uurija kui Raimo Pohjola saab siin välja tuua need võimu ja ajaloo uurimise põimuvad tahud, mis on loonud meie lõunapoolse naabermaa arhiivisüsteemi.

Raimo Pohjola on mitte ainult meisterlik kõnemees, aga ka osav sulesepp. Tema nii kodusel kui ka rahvusvahelisel areenil avaldatud üllitistes on ajaloolised uurimused ja arvustused üha enam asendunud arhivaari professionist tulenevate probleemide analüüsiga. Vaadake kas või “Arkistos” ilmunud Raimo Pohjola kirjutatud “Akti ja dossier. Kahden keskeisen käsitten taustasta ja käytöstä” (Arkisto 1983, nr. 1). Selles justkui pähklukoore mahtu töös peitub kogu teema tuum.

Raimo Pohjola on teinud arhiivide heaks tunnustust väärivat tööd mõlemal pool Soome lahte ja seepärast on iseenesestmõistetav, et tema tähtpäeva puhul õnnitlevad teda ühtviisi nii Soome kui ka Eesti arhivaarid.

Kari Tarkiainen

Soome keelest
tõlkinud P. Pillak